

De Wouwse molens

Slechts één molen resteert nog in de gemeente Wouw. Maar dat wil niet zeggen dat er in de loop der eeuwen niet meer hebben gestaan. Het dorp Wouw had vroeger twee molens, Heerle telde één molen die later naar Moerstraten werd verplaatst en ook Wouwse Plantage had zijn eigen molen. Deze laatste twee overleefden de bevrijding na de Tweede Wereldoorlog echter niet.

Alvorens de nog bestaande Wouwse molen te beschrijven, even een klein stukje historie over de niet meer bestaande molens, waarvan een deel nog op de afbeeldingen voortleeft. De Wouwse molen, ook wel de Oost- of Veldsche molen genoemd, stond in het oosten van Wouw, aan de oude weg naar Roosendaal. De eerste vermelding van die molen is te vinden in 1289 als de heer van Breda het molenrecht van de heer van Bergen op Zoom garandeert. In diezelfde akte is ook sprake van de 'westmolen' die op de molenberg in de Ackers stond. De molen aan de oude weg naar Roosendaal maakte roerige tijden mee, maar doorstond wel alle perikelen en problemen. Toen de Fransen in 1795 binnenvielen kwam de molen aan de Bataafse Republiek en die verkocht de molen aan de pachter Jan van den Bergh. De molen gaat nog tot in de 20ste eeuw mee, maar raakt dan meer en meer in verval. In 1912 kwam hij in handen van Cornelis Jacobus Coppens, landbouwer. Hij plaatste op 10 september 1921 de volgende advertentie in 'De Grondwet':

"Uit de hand te koop om te sloopen. Een oude windstaardmolen voorzien van goede roeden en borsten staande aan de Oude Roosendaalse Baan te Wouw. Voorheen eigenaar P. Couwenbergh thans Cornelis Coppens.

Inlichtingen te bekomen bij den molenmaker Frans van Dongen en ten kantore van wijlen F.J.L. Janssen aldaar."

De molen van Wouwse Plantage in 1944, direct na de oorlog. Door beschietingen vanaf onder meer het erf van de familie Looijen liep de molen zware schade op. Na de oorlog is de molen niet meer gerestaureerd. (Foto: collectie de Vierschaer).

Het jaar daarna werd de molen ook inderdaad afgebroken en verdween een Wouws monument met een geschiedenis van meer dan 600 jaar voorgoed uit het landschap. De huidige molen is niet de westmolen waarvan in 1289 sprake is. Hij staat echter wel op dezelfde plaats. Deze molen brandde in het jaar 1583 af en werd eeuwen lang niet opgebouwd.

HEERLE EN MOERSTRATEN.

In een brief van 5 april 1803 vroegen de inwoners van de gemeente Wouw aan het bestuur van Brabant om één of meer molens bij te mogen bouwen, omdat één molen voor de gehele gemeente te weinig was. Pas in 1810 kwam er positief antwoord en werd goedkeuring verleend voor het bouwen van een stenen bergmolen en een houten standaardmolen.

Op 2 november 1810 kreeg 'monsieur Schrieckx van Cauwelaar' toestemming om te 'construire un moulin a vent dans le hameau de Heerel' (een windmolen te bouwen in het gehucht Heerel).

Tot 1882 bleef de molen in Heerle staan, maar hij raakte daar steeds verder ingebouwd en dat bemoeilijkte het malen, zeker als er weinig wind was, die dan ook nog eens 'gevangen' werd door de woningen in de nabijheid van de molen.

Op 22 maart 1882 vroeg C.Daverveldt, die toen eigenaar van de molen was, toestemming om de molen te mogen verplaatsen naar Moerstraten. Die toestemming kwam op 29 april. De molen kwam daar te staan aan het eind van het pad dat nu in de volksmond nog 'het Meulenbaontje' heet. Dit pad loopt vanuit het dorp schuin naar de boerderij van Van Gastel. Op die plaats stond vroeger ook de molen. Tijdens de bevrijding werd de molen onherstelbaar beschadigd.

WOUWSE PLANTAGE.

De jongste molen was die van Wouwse Plantage. Johannes Adriaansz. van Tilburg kocht in 1876 van baron De Caaters grond om een windmolen te bouwen. Op 22 april 1876 kreeg hij toestemming om een windgraan- en schorsmolen te bouwen. De molen bleef in de familie, maar verviel steeds

verder. Toen het bouwwerk in 1939 aan kleinzoon Jacobus Marinus van Tilburg werd verkocht, had het wiekenkruis nog maar één roede en was het gebouw erg vervallen. De molen overleefde de oorlog niet en het puin werd enkele jaren later geruimd.

DE AREND.

De enige molen die behouden bleef was 'De Arend' aan de Akkerstraat. In 1811 kreeg Pierre Aerden, bakker uit Essen, toestemming om op de Oude Molenberg een stenen molen te bouwen.

Wind is voor molenaars belangrijk, maar Jacobus Aerden, de broer van de bouwer die de molen bediende, ging het zeker niet voor de wind. Op 21 oktober 1824 brandde zijn molen af en de schade werd op 10.400 gulden geschat. De grote brand betekende niet het einde van de molen, want in 1826 was de opbouw weer in volle gang. Na dat jaar werd er weer volop gemalen. Toch bleef ook nu de molen niet geheel vrij van onheil. Regelmatig waren er kleine brandjes en in 1898 draaide de molen door de vang en kwam het hele wiekenkruis naar beneden.

De familie Aerden bleef tot 1913 eigenaar. Op Oudejaarsdag werd de molen toen verkocht aan Ko Potters, een Wouwse boer die getrouwd was met Bet van Aert uit Huijbergen. Hij kocht de molen voor zijn zoon Janus. Deze laatste werd in 1927 eigenaar, nadat zijn vader overleden was. Een jaar eerder was het bekende molenhuis naast de molenberg aan de Akkerstraat gebouwd.

BESCHRIJVING.

De Arend is van het berg- of beltmolentype, dat wil zeggen dat rond de molen een kunstmatige heuvel is opgeworpen om de molen vanaf de belt te kunnen bedienen, zodat geen stelling nodig is. Een deel van deze berg is echter vervangen door bergruimte.

Het wiekenkruis bestaat uit ijzeren potroeden gemaakt door de gebroeders Pot uit Kinderdijk. De binnenroede is voorzien van het fokwieksysteem Fauël. Met dit systeem is het mogelijk de meest ideale richting ten opzichte van

de wind in te nemen. De buitenroede (dat is die het verst van de molen verwijderd is) is oud Hollands opgehekt en deze roede is nog oorspronkelijk. Bij de restauratie die in 1990 uitgevoerd wordt, zal dit systeem gehandhaafd blijven.

De Wouwse Arend is een bovenkruier. Deze kap is aan de achterzijde laag en aan de voorzijde, waar het wiekenkruis zit, hoog. Aan deze zijde is ook de 'baard', een houten bord dat bescherming biedt tegen regeninslag. Op dat bord vinden we het jaartal 1811 en de naam De Arend. Deze naam herinnert aan de toenmalige eigenaar Aerden en heeft niets van doen met de Arend op de standaard van Napoleon.

Op de kap staat de windvaan en in Wouw is die in de vorm van een koperen windhaan gemaakt, iets wat erg weinig voorkomt. Op die kap wappert soms ook de blauwe wimpel en daar kunt U aan zien of U als bezoeker op dat moment welkom bent op de molen.

De kap kan op de romp draaien en de molenaar noemt dat het kruien van de molen. Bij de Arend is gebruik gemaakt van Engels kruiwerk. Dat wil zeggen dat zowel aan de romp als aan de kap een rails zit, waar rollen tussen zitten om de zaak te laten draaien.

Het draaien gebeurt met de staart, een samenstel van balken aan de achterzijde van de kap van de molen. Die komen samen op één punt en daar is de krui-inrichting aangebracht, de kruilier.

Het wiekenkruis van de Arend heeft een vlucht van 25,85 meter. Als die wieken draaien kunt U de molenaar horen praten over 'hij doet 60 enden'. Dat wil zeggen dat per minuut 60 wieken b.v. een raamopening passeren. De molen maakt dan 15 wiekomwentelingen per minuut.

De Arend kan op dit moment zowel op de wind als electrisch draaien.

Remmen doet de molenaar met de 'vang'. Dat is een krans van remblokken rond het bovenwiel. In de Arend is echter een stalen band aangebracht omdat remmen met hout de kans op brand vergroot, omdat hout op hout een enorme warmte geeft bij wrijving.

MOLENSTENEN.

De Arend heeft twee koppel stenen. Het ene koppel bestaat uit 17der blauwe stenen. Die zijn gemaakt van lavabasalt uit de Duitse Eifel. Eén zo'n steen weegt ongeveer 1000 kg. Het tweede koppel zijn 17der kunststenen. Deze zijn gegoten van beton en worden ook wel 'gatenstenen' genoemd. Een koppel stenen met daaromheen een houten bekasting noemt de molenaar een maalstoel. De onderste van de twee stenen ligt vast op de steenzolder en heeft de naam 'ligger', de bovenste steen heet de 'loper'. Daar zit midden-in een gat, waardoor het graan uit de 'schuddebak' tussen de stenen kan komen.

De stenen zelf zijn niet glad, maar voorzien van groeven. Die groeven heten 'billen' en die groeven aanbrengen is een vak apart, want de kwaliteit van het meel wordt onder meer door die billen bepaald. Als de stenen een bepaalde tijd dienst hebben gedaan, worden ze gelicht en moeten ze opnieuw gebild worden.

BIJZONDERHEDEN.

De Wouwse molen herbergt nog twee bijzondere zaken. Op de eerste plaats een buil die het meel en de zemelen scheidt. Deze buil heeft wel iets weg van een centrifuge en werkt op de kracht van de wind.

Daarnaast heeft de molen een houten elevator, waardoor het graan van de vloer naar de steenzolder gebracht kan worden. Dit soort elevators komt in molens niet erg veel voor.

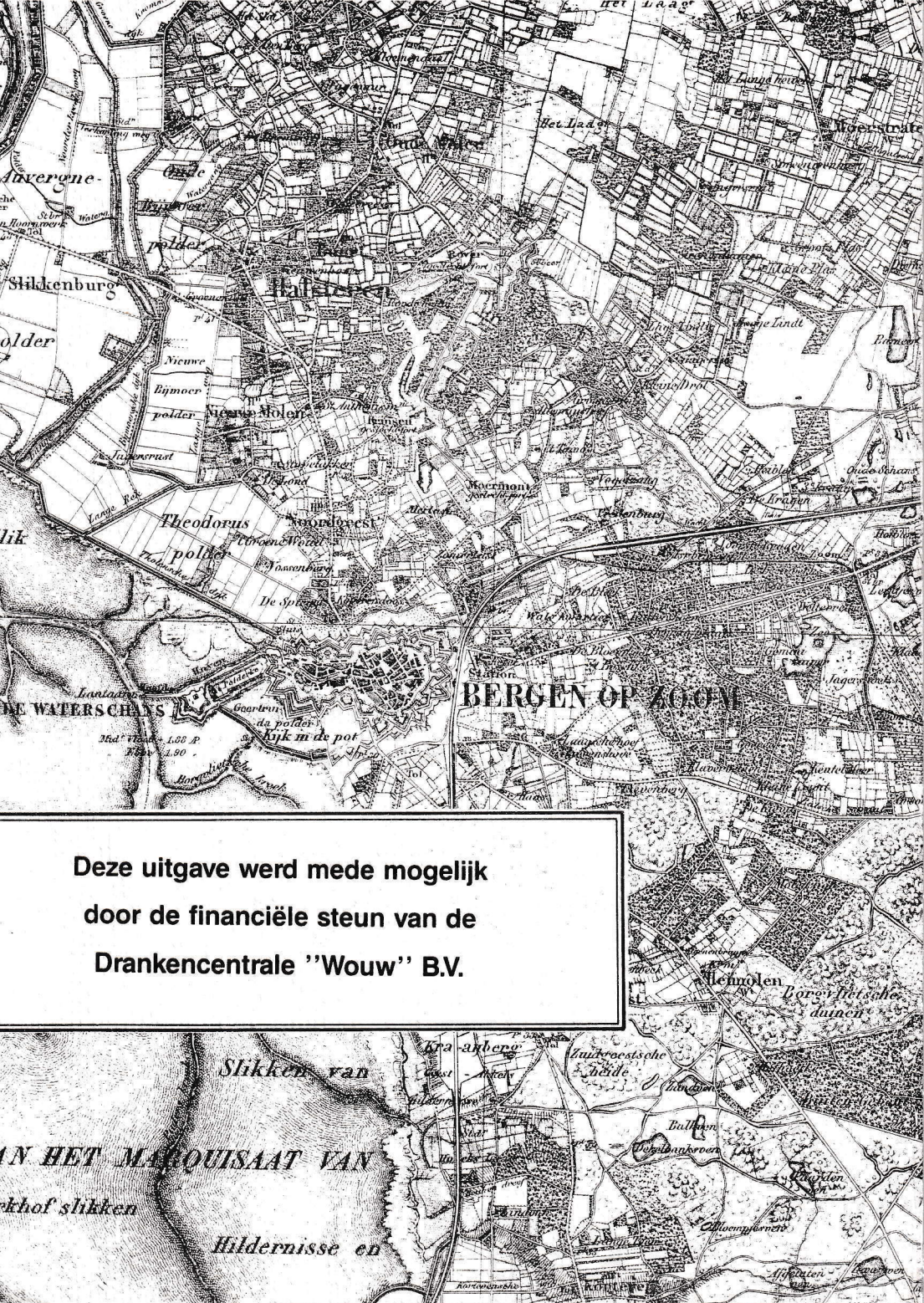
Op dit moment is de molen eigendom van Jac.Potters. De molen werd op het moment waarop dit artikel geschreven werd gerestaureerd. Dat was hard nodig, want door de toestand van het wiekenkruis werd er de laatste jaren al niet meer gemaald.

Wouw, 21 augustus 1990.

René Hermans.

AANTEKENINGEN:

Met dank aan Jac.Potters die zo bereidwillig was het technische gedeelte door te nemen.

Deze uitgave werd mede mogelijk
door de financiële steun van de
Drankencentrale "Wouw" B.V.